

‘નિયમસાર’ ૧૬૮-કળશ. ૧૬૯-કળશ.

અથ વિવિધવિકલ્પં પંચસંસારમૂલં
શુભમશુભસુકર્મ પ્રસ્ફુટં તદ્વિદિત્વા ।
ભવમરણવિમુક્તં પંચમુક્તિપ્રદં યં
તમહમભિનમામિ પ્રત્યહં ભાવયામિ ॥૧૬૮॥

શ્લોકાર્થ :- ‘પાંચ પ્રકારના (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવ ને ભાવના પરાવર્તનરૂપ) સંસારનું મૂળ..’ દ્રવ્યનું પરાવર્તન, ક્ષેત્રનું, કાળનું, ભવનું અને ભાવનું એવું જે સંસારનું મૂળ, એ પાંચ પ્રકારના પરિવર્તનમાં સંસારનું મૂળ ‘વિવિધ ભેદવાળું શુભાશુભ કર્મ છે..’ પાંચ પ્રકારના પરાવર્તનરૂપ સંસાર, એનું મૂળીયું ‘વિવિધ ભેદવાળું શુભાશુભ..’ એકરૂપ શુભાશુભ નથી. શુભ-અશુભભાવ વિવિધ પ્રકારે (થાય છે). શુભ પણ અસંખ્ય પ્રકારે અને અશુભ પણ અસંખ્ય પ્રકારે (થાય છે). એ બધા ભાવો પંચ પરાવર્તનનું રખડવાનું મૂળ છે. આહાહા..! દ્રવ્યના સંયોગોમાં અનંત વાર આવ્યો, ક્ષેત્રના ઉત્પત્તિમાં અનંત વાર આવ્યો, કાળના સમય સમયમાં અનંત વાર ઊપજ્યો, એક એક ભવમાં અનંત વાર ઊપજ્યો અને ભાવમાં અનંત વાર અસંખ્ય પ્રકારના શુભ-અશુભ અનંત વાર થઈ ગયા. એ બધા પાંચનું મૂળ શુભાશુભ કર્મ

છે. છે ને?

‘પાંચ પ્રકારના સંસારનું મૂળ વિવિધ ભેદવાળું શુભાશુભ કર્મ છે એમ સ્પષ્ટ જાણીને,...’ એમ પ્રત્યક્ષ જાણીને... આહાહા...! આત્માના જ્ઞાનને એ શુભાશુભ વિકારનું કારણ ભાવ, એનાથી ભિન્ન જાણીને. શુભાશુભ કર્મને ત્યારે સ્પષ્ટ જાણે. પોતાનો સ્વભાવ પ્રત્યક્ષ કરે, ત્યારે તે શુભાશુભ કર્મને સ્પષ્ટ જાણે. ‘જે જન્મમરણ રહિત છે...’ કેવો છે પ્રભુ આત્મા? શુદ્ધ આત્મા જે વસ્તુ છે એ તો જન્મ મરણ રહિત છે. વસ્તુ છે એમાં જન્મ પણ નથી અને મરણ પણ નથી. એ તો પર્યાયમાં જન્મ-મરણ (છે). વસ્તુ છે એ તો જન્મ-મરણ રહિત જ છે.

‘અને પાંચ પ્રકારની મુક્તિ દેનાર છે...’ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવ પાંચ પ્રકાર છે ને ? એનાથી છૂટકારો કરનાર છે. ‘પાંચ પ્રકારની મુક્તિ દેનાર છે...’ એ અપેક્ષાથી કથન છે. એ તો છે ઈ છે. પાંચમો ભાવ (પરમ પારિણામિકભાવ) જે છે ઈ છે. પણ એનો આશ્રય કરે, એને મુક્તિ દેનાર છે એમ કહેવામાં આવે છે. બાકી પંચમભાવ એ કંઈ મુક્તિ દેનાર નથી. પર્યાય એમાં નથી કાંઈ. પણ તેનો આશ્રય કરવાથી પાંચ પ્રકાર એટલે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવની ‘મુક્તિ દેનાર છે...’ આહાહા...! એક કોર કહેવું કે દ્રવ્ય પર્યાયને કરતો જ નથી. દ્રવ્ય પર્યાયને કરતો નથી. અહીં કહે છે કે એ પાંચ પ્રકારની મુક્તિ દેનાર દ્રવ્ય છે. એટલે કે પાંચ પ્રકારની જે મુક્તિ છે એ સ્વરૂપ જ એ છે. પાંચ પ્રકાર : દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવથી મુક્તસ્વરૂપ જ છે. એથી તે મુક્તિ દેનાર છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! ‘પદ્મનંદી’ના કળશો બહુ ઊંચા છે. ‘પદ્મનંદી’ મુનિ હતા. આચાર્ય નહોતા. વળી એક જણાને મુનિનું માન્ય નહિ. મુનિનું માન્ય નહિ અને આચાર્યનું માન્ય. કારણ કે આમાં કઈ વાત છે ને ? એની માનેલી વ્યવહારની વાતનો તો ભૂકો ઊડી જાય. એટલે એ એમ કહે કે મુનિની (વાત માન્ય) નહિ. એક જણો એમ કહે છે. આહાહા...!

એવો જે શુદ્ધાત્મા, તેને આશ્રયે પંચ પ્રકારની મુક્તિ-દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવની થાય છે. તેથી તે મુક્તિનો દેનાર છે એમ હું કહેવા માગું છું, કહે છે. અને ‘તેને (-શુદ્ધાત્માને) હું નમું છું...’ મુક્તિને દેનાર છે, તેને હું નમું છું. એ પર્યાય છે. પંચમભાવ ત્રિકાળીભાવ એ તો શુદ્ધ ચૈતન્યઘન, આનંદકંઠ એકલો પવિત્રતાનો પિંડ (છે). એમાં કોઈ પર્યાયનો પ્રવેશ કે પર્યાયનો વ્યય એમાં છે નહિ. પણ એનો આશ્રય પર્યાય લે છે. તો એ પર્યાય આશ્રય લે છે, એથી શુદ્ધાત્મા પોતે મુક્તિ દેનાર છે. એમ કહેવામાં આવે છે. સમજાય છે આમાં કાંઈ? શુભકર્મ મુક્તિ દેનાર નથી, પર્યાય મુક્તિ દેનાર નથી, શુદ્ધાત્મા મુક્તિ દેનાર છે એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આશ્રય થાય છે.

ઉત્તર :- આશ્રય થાય છે એટલે. આહાહા...! એ તો છે એ છે. પણ જ્યારે ખ્યાલમાં

આવ્યું ત્યારે એણે મુક્તિ દીધી એમ કહેવામાં આવે છે. ખ્યાલમાં આવ્યું કે આ ચીજ તો પરમાત્મસ્વરૂપ, ભગવતસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે. આબાળ-ગોપાળ જીવનો, બાળકથી માંડીને વૃદ્ધ, સ્ત્રી-પુરુષના દેહ એ તો જડના છે. અંદર વિકલ્પ છે એ કર્મજાળ છે. હવે એ વસ્તુ જે છે, એ મુક્તિનો દેનાર છે એમ કહેવું છે. મુક્તિનો દેનાર... દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવ પાંચ પ્રકાર. એ મુક્તિનો દેનાર એ પંચ પ્રકાર સંસારનું મૂળ, શુભાશુભ કર્મ... આહાહા..! પાંચ પ્રકારના પરિવર્તનનું મૂળ શુભાશુભ કર્મ અને પાંચ પ્રકારની મુક્તિનો દેનાર શુદ્ધાત્મા. આ બે વાત લીધી. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

પાંચ પ્રકારના રખડવાનું મૂળ શુભાશુભ કર્મ. પરિભ્રમણની પર્યાય જે થાય છે, એ પણ સ્વતંત્ર છે. એ કાંઈ શુભાશુભ કર્મથી થાય છે? કર્મ તો જડ પર છે. પણ અહીં તો બેનો સંબંધ કહેવો છે. એ શુભાશુભ કર્મ જ પરિભ્રમણનું કારણ છે. અને મુક્તિનું કારણ શુદ્ધાત્મા છે. બસ, આ.. આહાહા..! શુદ્ધાત્માને જે પાંચ પ્રકારની મુક્તિ દેનાર છે. પાંચ પ્રકાર કોણ ? દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ-ભાવ. પાંચેયથી છૂટકારો દેનાર છે. એટલે પાંચેય પ્રકાર એમાં છે નહિ. છે નહિ માટે એને આશ્રયે પાંચ પ્રકારથી મુક્તિ થાય છે. તેથી તેને મુક્તિ દેનાર છે એમ કીધું છે. આવું ઝીણું છે.

‘તેને (-શુદ્ધાત્માને) હું નમું છું..’ આહાહા..! એ પર્યાય છે. મુક્તિ દેનાર છે એમ જે કીધું છે એ દ્રવ્ય છે. પણ નમું છું અને મુક્તિ જે છે ઈ પર્યાય છે. આહાહા..! મુક્તિ દેનાર જે છે એ દ્રવ્યસ્વભાવ છે. અહીંયાં પાંચ પરાવર્તનનું પરિભ્રમણ શુભકર્મ છે. બેય નિમિત્તથી કથન છે. આહાહા..! ટૂંકુ કથન કરવું છે એમાં બીજું શું કરે ? એવા ‘(-શુદ્ધાત્માને) હું નમું છું..’ એવો જે પાંચ પ્રકારના પરિવર્તનથી મુક્તિ દેનારો, એવો જે શુદ્ધાત્મા, તેને હું નમું છું. એ પર્યાય છે. ‘અને પ્રતિદિન ભાવું છું.’ આહાહા..! પ્રતિદિન એટલે સમયે સમયે મારી ભાવના તો એ પંચમભાવ તરફ જ છે. સમજાય છે કાંઈ?

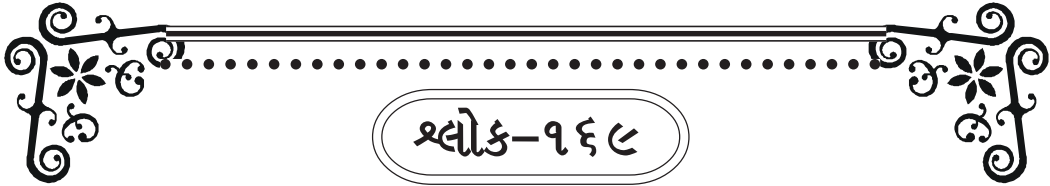
ત્રિકાળી જે જ્ઞાયકભાવ શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પોતે પરમેશ્વરરૂપ જ છે. દ્રવ્ય છે એ તો પરમેશ્વરસ્વરૂપ જ છે, ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. તેવા ભગવાનઆત્માને મુક્તિ દેનાર છે, તેવાને હું નમું છું. આહાહા..! એવો જે શુદ્ધાત્મા તેમાં નમું છું એટલે તેમાં મારું વલણ છે એમ કહે છે. શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન સદા નિત્ય નિરંજન નિરાકાર, જેમાં પર્યાયનો પણ સ્પર્શ નથી. આહાહા..! એવો જે શુદ્ધાત્મા તે મુક્તિનો દેનાર છે અને તેને ‘હું નમું છું અને પ્રતિદિન (તેને હું) ભાવું છું.’ એમ કહેતા કહે છે, કોઈ સમય પણ પંચમભાવના આશ્રય વિના રહેતો નથી. આહાહા..!

મોક્ષના લેનારને કોઈ એક પણ સમય પંચમભાવના આશ્રય વિનાનો હોતો નથી. આહાહા..! ગમે તેટલા પ્રસંગમાં હો, સમકિતી લડાઈમાં ઊભો હોય, છતાં અંદર આશ્રય તો દ્રવ્યનો છે. આહાહા..! આવો ઉપદેશ ! ‘શાંતિભાઈ’! આમાં કાંઈ હીરા-માણેકમાં આવું

કાંઈ આવે નહિ. આહાહા...! અહીં તો અત્યારે તો બહારમાં પણ ક્યાં આવે છે? સંપ્રદાયમાં પણ ગોટા ઉઠ્યા છે. આહાહા...!

આ મહાપ્રભુના વખાણ છે. ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન એ મુક્તિનો દેનાર છે. આહાહા...! એને આશ્રયે મુક્તિ થાય છે ને? એથી એ દેનાર છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહા...! અને શુભ-અશુભ કર્મ તો જડ છે. પરિભ્રમણની પર્યાય છે એ તો અરૂપી વિકારી છે. છતાં એ શુભાશુભ કર્મ પાંચ પરાવર્તનનું કારણ છે, ત્યારે ભગવાનઆત્મા પાંચ પ્રકારની મુક્તિનું કારણ છે. આહાહા...! અંદર કેટલું ભર્યું છે! આવું છે. હવે આમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ ને એનાથી ધર્મ (થાય). અત્યારે તો આખું એ ચાલ્યું છે. એનાથી વિરુદ્ધ કહે તો એ નહિ. આહાહા...!

એ પ્રભુ મુક્તિનો દેનાર છે, તે પ્રભુને હું નમું છું અને તેને પ્રતિદિન, તેને હું પ્રતિક્ષણે ભાવું છું. કોઈ પણ સમય તેના આશ્રય વિનાનો કે તેની ભાવના વિનાનો નથી. આહાહા...! આવો માર્ગ છે. પ્રતિદિન એટલે દરેક સમયે. આહા...! પ્રત્યેક દિને, પ્રત્યેક દિવસે એટલે પ્રત્યેક સમયે. શુદ્ધ ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એને હું પ્રતિદિન નમું છું અને ભાવું છું. તેમા જ મારું વલણ છે અને એની જ મને ભાવના છે. આહાહા...! શુભાશુભ કર્મની વાત તો મૂકી દીધી. એ તો શુભ પરિણામ પણ પરાવર્તનનું કારણ છે. ત્યારે ભગવાન મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા...! ૧૬૯ શ્લોક (પૂરો) થયો.

શ્લોક-૧૬૯

(માલિની)

અથ સુલલિતવાચાં સત્યવાચામપીત્યં
 ન વિષયમિદમાત્મજ્યોતિરાદ્યન્તશૂન્યમ્ ।
 તદપિ ગુરુવચોભિઃ પ્રાપ્ય યઃ શુદ્ધદૃષ્ટિઃ
 સ ભવતિ પરમશ્રીકામિનીકામરૂપઃ ॥૧૬૯॥

[શ્લોકાર્થ :-] આ રીતે આદિ-અંત રહિત એવી આ આત્મજ્યોતિ સુલલિત (સુમધુર) વાણીનો કે સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી; તોપણ ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે, તે પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો વલ્લભ થાય છે (અર્થાત્ મુક્તિસુંદરીનો પતિ થાય છે). ૧૬૯.

શ્લોક-૧૬૯ ઉપર પ્રવચન

૧૬૯.

अथ सुललितवाचां सत्यवाचामपीत्थं
 न विषयमिदमात्मज्योतिराद्यन्तशून्यम्।
 तदपि गुरुवचोभिः प्राप्य यः शुद्धदृष्टिः
 स भवति परमश्रीकामिनीकामरूपः ॥१६९॥

આહાહા...! 'શ્રીમદે' એમ કહ્યું છે, સત્ સરળ છે, સત્ સર્વત્ર છે, સત્ની પ્રાપ્તિ સહેલી છે. એને બતાડનાર ગુરુ જોઈએ. એ અહીં લીધું છે. બતાડનાર ગુરુ જોઈએ. પાત્રતા તો એની પોતાની છે.

શ્લોકાર્થ :- 'આ રીતે આદિ-અંત રહિત એવી આ આત્મજ્યોતિ...' જેની આદિ નથી, શરૂઆત નથી. છે એની શરૂઆત શી? આહાહા...! કર્તા તો ઉડાવી દીધો, પણ અનાદિ પોતે શુદ્ધ શુદ્ધ અનાદિ (છે). 'આદિ-અંત રહિત...' ભવિષ્યનો અંત અને ભૂતના આદિ વિનાની ચીજ છે. 'એવી આ આત્મજ્યોતિ સુલલિત (સુમધુર) વાણીનો...' મીઠી મધુરી વાણીનો પણ એ વિષય નથી. આહાહા...! 'સુલલિત (સુમધુર) વાણીનો...' વળી એક કોર કહેશે, ગુરુથી મળશે. ગુરુના વચનો વડે પામીને. વળી વચન ત્યાં લીધા. અહીં ના પાડી. એ 'સુલલિત (સુમધુર) વાણીનો કે સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી;...' આહાહા...! મીઠી મધુરી વાણી કે સાચી વાણી... આહાહા...! સત્ય વાણી, એનો પણ વિષય નથી. આહાહા...! એવો એ ભગવાન મધુર વાણી, સત્ય વાણી, સાચી વાણી. સાચી વાણી વીતરાગની... આહાહા...! એ વાણીનો પણ એ પ્રભુ વિષય નથી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- વાચ્ય-વાચક સંબંધ છે ને?

ઉત્તર :- એ નિમિત્તથી કથન આવે. અભિધેય-અભિધાન આવે છે ને પહેલા? શરૂઆતમાં. નિમિત્તથી છે. બાકી તો વચનાતીત, વિકલ્પાતીત (છે). સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી એમ કીધું ને? એકલી વાણીનો વિષય નથી એમ ન કહ્યું. સાચી વાણીનો પણ વિષય નથી. આહાહા...! વાણી જડ, પ્રભુ ચૈતન્ય આનંદ છે. ઇશારાથી વાત થાય. કારણ કે પોતાની જાતથી વાણી વિરુદ્ધ છે. એ સાચી વાણી હોય તોપણ એનો એ વિષય નથી. આહાહા...! સવારમાં તો આવ્યું હતું, કે દ્રવ્યશ્રુત સંસારથી મુક્ત થવામાં સમર્થ છે. દ્રવ્યશ્રુત આવ્યું હતું ને? એ નિમિત્તથી કથન છે. અહીં કહે છે, સત્ય વાણીનો વિષય નથી. ત્યાં કહ્યું કે એ વાણી ત્યાં કામ જ નથી કરતી. આહાહા...! વાણીથી અતીત છે, વાણીથી ભિન્ન છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- કથંચિત્ વક્તવ્ય કહેવાય.

ઉત્તર :- કહેવાય. સપ્તભંગી છે ને? ૪૭ નય આવી છે ને? ૪૭ નય. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ. નામથી પણ જણાય છે એમ ત્યાં કહ્યું. આહાહા...! નામ એક સત્ય નામ, સત્ય સ્થાપના, સત્ય દ્રવ્ય અને સત્ય ભાવ એનાથી જણાય એવો છે. ૪૭ નય. 'પ્રવચનસાર'. અહીં ના પાડે છે. કઈ અપેક્ષા તે જાણવી જોઈએ. ત્યાં નિમિત્તની અપેક્ષાથી કથન છે. અહીં સ્વતંત્ર... વાણીનો વિષય શું? વાણી જડ, પોતે ચૈતન્ય ભગવંત, વાણી અચેતન માટી, અને આ પરમાત્મ માટી, પરમાત્મનો ધણી. આહાહા...! એ સત્ય વાણીનો વિષય કરી શકતી નથી. આહાહા...! કઈ અપેક્ષાએ કથન છે? એમ એને જાણવું જોઈએ ને.

'સત્ય વાણીનો પણ...' પણ કીધું ને? એટલે શું? કે મધુર વાણીનો વિષય તો નથી. મીઠી મધુર વાણીનો વિષય નથી પણ 'સત્ય વાણીનો પણ...' એક બીજો આ પણ. એમ. 'સત્ય વાણીનો વિષય નથી;...' આહાહા...! વીતરાગની વાણી સત્ય વાણી છે. આહાહા...! એનો પણ વિષય નથી. આહાહા...! અને 'સમયસાર'માં એમ જણાવ્યું, કે દ્રવ્યશ્રુતથી જે પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું સામર્થ્ય છે. દ્રવ્યશ્રુતમાં એવું સામર્થ્ય છે. એમ બતાવ્યું ને? ભાઈ! દ્રવ્યશ્રુતનું સામર્થ્ય એવું છે, છતાં એના જ્ઞાનથી પણ તે પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. એનાથી પણ મળ્યો નહિ. દ્રવ્યશ્રુત મળ્યું, સત્શ્રુત મળ્યું, સત્શ્રુત કાને પડીને જ્ઞાન પણ તે પ્રકારનું પરલક્ષી થયું. પરલક્ષી. આહાહા...! છતાં એ વાણીથી મળે એવો નથી. ત્યાં વાણીનું સામર્થ્ય કીધું. આવ્યું હતું ને? ભાઈ! વાણીના સામર્થ્ય, વાણીમાં સામર્થ્ય છે. દ્રવ્યસૂત્રમાં દ્રવ્યશ્રુતનું સામર્થ્ય છે. એનાથી પણ એ પામ્યો નહિ. એમ આવ્યું હતું ને? આહાહા...! શું એની વાણી! અલૌકિક વાણી છે.

મુમુક્ષુ :- પરલક્ષી જ્ઞાનમાં પણ કાંઈક ખ્યાલ આવે?

ઉત્તર :- પરલક્ષી જ્ઞાનમાં કાંઈ ન મળે. એ પરાધીન પરમાં જાય છે. જેને સમજવા માટે પરલક્ષી જ્ઞાનની પણ અપેક્ષા નથી. અહીં સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી. ત્યાં કહ્યું કે દ્રવ્યશ્રુતનું સામર્થ્ય છે. સાકરવાળું દૂધ એને પીવાથી સર્પનું ઝેર મટે એવું છે. છતાં એનાથી પણ એનું ઝેર મટ્યું નહિ. આહાહા...! આવ્યું હતું ને? સાકરવાળું દૂધ. સર્પ પોતાની મેળે તો ઝેર છોડતો નથી પણ સાકરવાળું દૂધ પીને પણ છોડતો નથી. આહાહા...! એમ આત્મા પોતાની મેળાએ તો છોડતો નથી પણ જે દ્રવ્યસૂત્ર છે, સમર્થ છે... આહાહા...! એને જ્ઞાન કરાવવામાં નિમિત્ત રીતે સમર્થ છે. એનાથી પણ છૂટ્યો નથી. દ્રવ્યશ્રુતનું જ્ઞાન કર્યું, ધારણા કરી, અગિયાર અંગ ભણ્યો, એમાં આ વાત આવી ગઈ. પંચમભાવ આવો છે, ફલાણું આવું છે એ બધું. પણ તે વાત ધારણામાં રહી. આહાહા...! અંતરમાં સ્પર્શ કર્યો નહિ, અંતર્મુખ જોયું નહિ. જેને સત્ય વાણીની પણ અપેક્ષા નથી. ત્યાં સમર્થ કીધું હતું. અહીં વાણીની જરૂર નથી એમ કહે છે. આહાહા...! સવારે કાંઈક અને બપોરે કાંઈક.

અમારે ‘જ્ઞાવાભાઈ’ કહેતા. ‘જ્ઞાવાભાઈ’. બુદ્ધિ સાધારણ. મગજ કામ કરે નહિ એટલે જાડી બુદ્ધિ. એનો છોકરો અત્યારે કરોડપતિ થઈ ગયો છે. એ બધા છે સાધારણ. એ તો પુણ્યની વાતું છે. પુણ્ય એ નિમિત્ત છે. એ પૈસો ત્યાં આવવાનો હતો એ ઉપાદાનની પર્યાયને કારણે આવ્યો. શાતાવેદનીયનું નિમિત્ત છે. નિમિત્ત એ પૈસાને ખેંચી લાવતું નથી. આહાહા...! ફક્ત એનું નિમિત્ત કોણ હોય એ બતાવ્યું છે. એના બુદ્ધિબળથી પૈસો આવે એમ નહિ એ બતાવવા શાતાવેદનીયના ઉદયથી પૈસો આવે છે. અંતરાયના ક્ષયોપશમથી આવે છે એમ વાત કરી છે. બાકી તો તે પરમાણુ ત્યાં આવવાના... આવવાના... આવવાના.. આવવાના. એની ક્રિયાવતી શક્તિથી ત્યાં આવવાના તે આવ્યા. આહાહા...! આવું છે.

કહ્યું કે દ્રવ્યશ્રુતમાં જેમ સાકરવાળા દૂધમાં ઝેર છોડવાની તાકાત છે. તો સર્પે પોતાની મેળે ઝેર છોડ્યું નહિ, સાકરવાળા દૂધથી છોડ્યું નહિ. એમ પોતાની મેળાએ તો સમજ્યો નહિ પણ જે દ્રવ્યશ્રુત વીતરાગની વાણી, દ્રવ્યશ્રુત હોં! સર્વજ્ઞની વાણી. એ સિવાય કોઈ વાણીને અહીં વાણી કીધી નથી. કલ્પિત બનાવેલા શાસ્ત્રો એ વીતરાગની વાણી નથી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ભુતનેગમનયને નિમિત્ત કહેવાય?

ઉત્તર :- એ ખોટા શાસ્ત્ર નિમિત્ત પણ નહિ.

મુમુક્ષુ :- સાચા શાસ્ત્ર.

ઉત્તર :- સાચા. એ તો કીધું ને. એનું ઝેર છોડાવવામાં સમર્થ છે. સંસાર છોડાવવા એ સમર્થ છે. એવી દ્રવ્યશ્રુતમાં તાકાત છે એમ કીધું. એમ કીધું ને? ભાઈ! અહીં ના પાડે છે. કઈ અપેક્ષા છે? બાપા! આહાહા...! સત્ય વાણીનો વિષય એ નથી. એ તો અંતરના અનુભવનો વિષય છે. ‘રાજમલ’ટીકામાં આ લખે છે. શી રીતે કહેવું એને? કોઈ રીતે કહી શકવાની વિધિ નથી લાગતી. પણ આમ ટૂંકું કહીએ કે જ્ઞાન અંદર એકાગ્ર થાય છે એટલી વાત કરીએ. બસ! લ્યો.વસ્તુ છે એ પોતે અંદર એકાગ્ર થાય છે એટલી વાત કરીએ છીએ. ‘કળશટીકા’માં છે. ‘રાજમલ’ની ટીકા છે ને?

મુમુક્ષુ :- પોતે તો પોતાનું માપ કાઢી શકે ને?

ઉત્તર :- શબ્દથી કાઢે નહિ, જ્ઞાનથી કાઢે. વીતરાગની વાણીથી પણ કાઢે નહિ. છતાં એ પાછું કહેશે.

‘સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી; તોપણ...’ છે ને? આહાહા...! ‘સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી; તોપણ ગુરુનાં વચનો વડે તેને પામીને...’ વળી વચનો આવ્યા. નિમિત્તથી કથન છે. એનો અર્થ એ કે એને ગુરુના વચનો મળવા જોઈએ. પ્રભુ! તું પૂર્ણ છો, પરમાત્મા છો, નાથ! ભગવાન છો. તને આ શું થયું? એવા ગુરુના વચનો આવવા જોઈએ. એમ કહે છે. આહાહા...! તું અપૂર્ણ નથી, વિકારી નથી, તને કોઈએ રોક્યો નથી. તું તને સમજ્યા વિના રોકાયેલો છો. હવે તું તને તારી શક્તિથી છોડ. તારું સ્વરૂપ તો પરમાત્મા છે ને?

આહાહા...! જે ક્ષણે જણાય ત્યારે એ તો પરમાત્મા જ છે. એ પોતાના સંગથી જણાય છે પણ એને બતાવનાર ગુરુનું વચન દેશનાલબ્ધિ જોઈએ એટલી વાત છે. આહાહા...!

‘શ્રીમદ્’ એમ કહ્યું છે, ‘સત્ સરળ છે, સર્વત્ર છે, પણ બતાવનાર ગુરુ જોઈએ.’ એમ લખ્યું છે. એના પત્રમાં છે. અપેક્ષાથી કથન છે. આહાહા...! ગુરુના વચનો, કેવળીના વચનો અનંત વાર મળ્યા, છતાં પોતાને પ્રાપ્ત ન કર્યો. પણ પ્રાપ્ત કરે એને ગુરુની વાણી હોય છે. આહાહા...! ‘ગુરુના વચનો વડે...’ જોયું? ઓલામાં ના પાડે કે ‘સત્ય વાણીનો વિષય નથી; તો પણ ગુરુના વચનો વડે...’ એને બતાવનાર, ઈશારો કરનાર જોઈએ એમ કહે છે. તું પ્રભુ છો, ભગવંત છો એમ ઈશારો કરનાર જોઈએ. એટલી વાત છે. આહાહા...!

તું પરમાત્મા છો, પ્રભુ! પૂર્ણ પરમાત્મા પરમેશ્વરમાં અને તારી તાકાતમાં કાંઈ ખામી નથી. ૩૮ ગાથામાં કહ્યું છે ને? પોતાના પરમેશ્વરને ભૂલી ગયો. ૩૮ ગાથામાં આવે છે. આહાહા...! પોતાનો પરમેશ્વર, એને પોતે ભૂલી ગયો. એ ભૂલ પોતે ટાળે. પણ તેને ગુરુના વચનો હોય છે. છતાં એ ગુરુના વચનો તરફનું જે લક્ષ છે, એ જ્ઞાન પણ હજી પરલક્ષી છે. પણ એમાં ઈશારો આવ્યો હતો કે તું પ્રભુ છો, પૂર્ણ છો, પરમાત્મા છો, પરમેશ્વર છો, ભગવંત છો. આહાહા...! પંચમભાવ પરમાત્મસ્વરૂપ જ છે. એટલી વાણી આવી હતી એનો એટલો ઈશારો અહીં પામવામાં વાત કરી છે. આહાહા...!

‘ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને...’ આહાહા...! બીજી રીતે કહીએ તો આ કેમ મૂક્યું? કે ગુરુ એના આત્માના તત્ત્વને જ બતાવે છે. એને રાગથી લાભ થાય કે આનાથી લાભ થાય એ નથી બતાવતા એટલો ફેર પાડવા વાત કરી છે. શું કહ્યું? ગુરુ એને વીતરાગતા બતાવે છે. ગુરુ એને શુભકર્મથી કર અને મારી ભક્તિ કર તો તને લાભ થાશે એમ ગુરુ બતાવતા નથી. આહાહા...! શું એની શૈલી! શું વચનની રચના! દ્રવ્યશ્રુતની રચના પણ જુઓ તો ખરા! આહાહા...!

‘ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને...’ વચનો વડે તેને પામીને. એનો અર્થ ઈ કે ગુરુએ પરમાત્મસ્વરૂપ જ બતાવ્યું છે. અમારાથી થશે અને રાગથી થશે, શુભકર્મ કરવાથી થશે, અમારી ભક્તિ કરવાથી થશે એમ ગુરુએ કહ્યું નથી. એથી ગુરુની વાણીથી પામીને એમ કહ્યું છે. ગુરુએ એને વીતરાગતાથી તને તારો (આત્મા) મળશે (એમ બતાવે છે). આહાહા...! એ ‘આત્મઅવલોકન’માં આવે છે. મુહુ મુહુ. ગુરુ વારંવાર વીતરાગતાની જ વાત કરે છે. ‘આત્મઅવલોકન’માં ગાથા આવે છે. વીતરાગ... વીતરાગ... વીતરાગ.. રાગના ગંધની વાત નહિ, કે શુભક્રિયાનો રાગ છે માટે કાંઈક તને અંદર અશુભમાંથી શુભમાં આવતા તને અંતરમાં પામવાને સરળતા થશે એમ પણ નહિ. આહાહા...! અહીંયાં એવા ગુરુના વચનો કહ્યા. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

‘સુલલિત (સુમધુર) વાણીનો કે સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી;...’ આહાહા...! છતાં

‘તોપણ ગુરુના વચનો વડે...’ વજન આનું આ કારણે છે, કે ગુરુ એને વીતરાગસ્વભાવ બતાવે છે. મારાથી પમાશે કે રાગથી પમાશે એમ ગુરુ કહેતા નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- તો પછી ગુરુ શું કહે છે?

ઉત્તર :- વીતરાગભાવ કહે છે ઈ. તું પરમાત્મા છો એમ કહે છે. તને મારી પણ જરૂર નથી એમ ઈ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- તું પરમાત્મા છો એમ કહે.

ઉત્તર :- એ તો થયું, એનો અર્થ થયો કે એને પરની જરૂર નથી. એમ એને વીતરાગ... ચૈતન્ય વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ છે. તને રાગની મંદતાથી લાભ થાય એ ચીજ તું નથી. તને રાગની અપેક્ષાથી મળે એવો તું નથી. તું તો વીતરાગભાવથી મળે એવો તું છો. એમાં વીતરાગભાવથી મળે એવો છો એમ કહેતા અમારા તરફના લક્ષથી મળે એવો નથી. એ પણ એના વચનમાં આવી જાય છે. આહાહા..! ગજબ વાત કરી છે ને!

એક તો મધુર વચનો અને.. આહાહા..! સત્ય વાણીનો વિષય નહિ. વળી કહે છે.. સ્યાદ્વાદ વીતરાગની વાણી, અપેક્ષાએ વાત છે. એમાં હેતુ આ છે. ગુરુ એને કોઈ રીતે બીજું પડખું ન બતાવતા તું પરમાત્મા છો. તારી નજરને આળસે બાકી રહી ગયું છે, બસ. એમ બતાવે છે. એવું બતાવનાર ગુરુ આ જ બતાવે. ગુરુ વ્યવહારથી નિશ્ચય થાય, રાગથી આ થાય એમ બતાવે એ ગુરુ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..! ‘ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને...’ એનો અર્થ આ. આહાહા..! ગુરુના વચનો આવા હોય છે. તને અમારી ભક્તિથી થશે એ ગુરુના વચન નહિ. આહાહા..! તને રાગની મંદતાથી,... આ કોણ નથી આવ્યું?

મુમુક્ષુ :- કાંતિભાઈ જોડિયાવાળા.

ઉત્તર :- હા. ‘જોડિયાવાળા’. કેમ નથી આવ્યા? સમજાણું આમાં?

એક કોર કહે છે, કે વીતરાગની, મુનિઓની સાચી વાણી, એનાથી પમાય નહિ. અને બીજી રીતે કહે છે, કે ગુરુના વચનને પામીને પમાય છે. આહાહા..! એ હોય છે અને હેતુ આ છે, કે એની વાણીમાં... આહાહા..! વીતરાગતા... વીતરાગતા... વીતરાગતા... પ્રભુ! તું વીતરાગસ્વરૂપ છો. વીતરાગદશાથી તેની પ્રાપ્તિ થાય. પરના લક્ષે અને પરની અપેક્ષાએ તને પ્રાપ્તિ ન થાય. એવું ગુરુનું વચન હોય એમ બતાવવા એના વડે પામે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પોતે શાસ્ત્ર વાંચીને સમજી શકે છે કે નહિ?

ઉત્તર :- ગુરુનો ઉપદેશ જોઈએ. પહેલા કીધું ને.

‘સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી;...’ પણ ગુરુનો કહેવાનો આશય આ છે કે એ સીધો પરમાત્માને જ બતાવે છે. એ વાણી ગુરુની કહેવાય. એ વાણી વીતરાગના શાસ્ત્રની છે. આહાહા..! સત્ય વાણીનો પણ વિષય નથી છતાં ગુરુ એનું ગુરુપણું બતાવે છે. તું પરમેશ્વર

છો, તું પ્રભુ છો, તું ભગવત્સ્વરૂપ છો, તું અનાદિઅનંત અચળ જ્યોતિ બિરાજમાન શાશ્વત ટંકોત્કીર્ણ તત્ત્વ છો. આહાહા...! શું એની શૈલી! બેય વાણીની એક કોર ના પાડે. લલિતવાણી અને સત્યવાણીની ના પાડે. એક બાજુ દ્રવ્યશ્રુતનું સામર્થ્ય છે કે તેને જ્ઞાન પામે. પણ છતાં જેમ સાકરવાળું દૂધ ઝેરને છોડે છતાં ઝેર છોડતો નથી. એમ બતાવવા વાણી એને મળી, છતાં એ છોડતો નથી. વાણીમાં કહેવાનો આશય જે છે એ પકડતો નથી અને એને છોડતો નથી. આહાહા...! પોતાના પક્ષને ક્યાંક અટકાવે છે. અંદર ક્યાંક પણ અટકે છે. આટલું કરું તો થાય... આટલું કરું તો થાય.. આટલું કરું તો થાય. ગુરુ એમ કહેતા નથી. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ગુરુ વચનો તો કહે છે.

ઉત્તર :- કીધું ને. વચનનું નિમિત્ત કીધું. પણ નિમિત્તમાં આમ બતાવે એવું એ વચન છે. એની જે પરમાત્મસ્વરૂપ સ્થિતિ છે, તેને તે બતાવે છે એટલું એક વચન છે. છતાં તેનાથી પામતો નથી. અહીં એનાથી પામે છે એમ કહેવામાં કે એણે વીતરાગતા બતાવી છે. તેથી વીતરાગતાને પામ્યો એટલે એનાથી પામ્યો એમ કહેવામાં આવે છે. કારણ કે બીજા સરાગથી, રાગથી અને શુભકર્મથી, વ્યવહાર કરતા કરતા થાશે એ બતાવનાર તે ગુરુ નહિ. આહાહા...! આ દિગંબર મુનિ. એની વાણી તો જુઓ! આહાહા...!

‘ગુરુનાં વચનો વડે...’ આહાહા...! એનો અર્થ ઇ, કે ગુરુ એને એકદમ વીતરાગપણું જ બતાવે છે. અમારા શબ્દોની પણ તને જરૂર નથી, અમારી વાણીની પણ તને જરૂર નથી, એમ એ બતાવે છે. આહાહા...! સાક્ષાત્ ભગવત્ સ્વરૂપ છો. ટંકોત્કીર્ણ એવું ને એવું ચિદ્દેહન. આહાહા...! ચિદ્દેહન વજ્ર. જેમાં વિકલ્પનો પ્રવેશ નથી, એવો ચિદ્દેહન વજ્ર છો તું. એમ ગુરુ બતાવે છે તેથી ગુરુની વાણીથી પામે છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? આહા...!

સવારે તો એ કહ્યું, કે એનું ઝેર ટાળવાને દ્રવ્યશ્રુતમાં પણ સમર્થ છે. પણ એનાથી પણ ટાળતો નથી. સાકરવાળું દૂધ ઝેરને ટાળવા સમર્થ છે એ પણ ટાળતું નથી. એમ વીતરાગની વાણી, એ અજ્ઞાનનું ઝેર ટાળવાને સમર્થ છે. આહાહા...! છતાં એ પણ સાંભળ્યું, ધારણામાં કર્યું, પણ અંદરમાં પ્રવેશ કર્યો નહિ. ધારણામાં વાત રાખી, ધારણામાં વાત રાખી તો અગિયાર અંગ અનંતવાર ધાર્યા. એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! ગંભીર વાણી છે, ભાઈ!

‘જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ ‘ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ જુઓ! શું કીધું? એમાં ન્યાય આપ્યો, કે ગુરુએ શુદ્ધ દષ્ટિ કરવાની જ એને વાત બતાવી છે. એથી શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે. આહાહા...! ‘ગુરુનાં વચનો વડે તેને પામીને જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ એનો અર્થ કે ગુરુએ એને શુદ્ધ દષ્ટિની જ વાત કરી છે. ત્રિકાળી પરમાત્માને પામ, ત્યાં દષ્ટિ કર. મોજૂદ ચીજ પડી છે. છે તેની હયાતી. પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ છે. બીજો કોઈ એનો ઉપાય નથી. એવા ‘ગુરુના વચનો વડે તેને પામીને જે શુદ્ધ

દષ્ટિવાળો થાય છે,...' એ શુદ્ધદષ્ટિ એણે બતાવી હતી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘ગુરુનાં વચનો વડે તેને પામીને જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ આહાહા...! બતાવનારને પણ ઓળખ્યા, બતાવનારની વાણી કેવી એને પણ ઓળખી અને વાણીમાંથી કીધેલો ભાવ એને ઓળખ્યો. તે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે. એ શુદ્ધદષ્ટિથી એમણે કથન બતાવ્યું છે. ત્રિકાળી ભગવાનને પકડ, એમ કહ્યું તો એવો પામીને શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે. આહાહા...! જે ગુરુએ કીધું હતું તે પ્રમાણે થાય છે. આહાહા...! આવી વાત. હવે અત્યારે વિરોધ કરે. વ્યવહારથી થાય. આ વ્યવહારથી ન થાય તો આમ થાય. વીતરાગની વાણી નિમિત્ત છે અને એને લઈને જ્ઞાન થાય. નિમિત્તથી જ્ઞાન ન માને તે મિથ્યાદષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- દિવ્યધ્વનિથી થાય.

ઉત્તર :- દિવ્યધ્વનિથી થાય. અહીં તો કહે છે, ગુરુની વાણીથી થતું નથી. પણ ગુરુની વાણી દિવ્યધ્વનિમાં આ આવ્યું. પરમાત્મા છો તેને પામ, બસ. એ આવ્યું. એથી એને વાણીથી પામ્યો એમ કહેવામાં આવ્યું. કેમકે વાણીમાં એ આવ્યું હતું તેવું તે પામ્યો, તેથી વાણીથી પામ્યો એમ કહેવામાં આવ્યું. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- વાણીથી પામ્યો નહોતો?

ઉત્તર :- એ થતું નથી. પણ એને બતાવ્યું છે તે થયું. પોતે કર્યું એ જ બતાવ્યું હતું. શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે એમ કીધું ને? શુદ્ધ દષ્ટિ એટલે ત્રિકાળની દષ્ટિ, ત્રિકાળી શુદ્ધ આત્માની દષ્ટિ. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પામી જાય તો વાણીનો ઉપચાર લાગુ પડે.

ઉત્તર :- ત્યારે તો એ નિમિત્ત કહેવાય. અહીં તો વજન ગુરુએ શું કહ્યું એ વજન છે. તે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થયો તે એણે કહ્યું હતું. એ વાત ઉપર વજન છે. વાણીથી થાય એમ વજન નથી. ‘લાલચંદભાઈ’! આહાહા...! કહેવાનો આશય આ (છે). પંડિતજી! આહાહા...!

મુનિરાજ ‘પદ્મપ્રભમલધારિદેવ’ એનો આશય આ છે. જે બતાવ્યું હતું તે પામ્યો. પામ્યો તે બતાવ્યું હતું. તેથી તે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થયો. શુદ્ધ દષ્ટિ કરાવવી હતી. વાણીમાં એને શુદ્ધ દષ્ટિ જ કરાવવી હતી. ત્રિકાળીને દષ્ટિ કર, ત્રિકાળીને માન, ત્રિકાળીને અનુભવ, ત્રિકાળીને જો, ત્રિકાળીને પ્રતીત કર. એ એની વાણીમાં આવ્યું હતું. આહાહા...! એ શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે. આહાહા...! એમ કહીને એમ પણ કહ્યું, કે ગુરુ આ બતાવે એવા ગુરુ મળવા જોઈએ. એમ કહે છે. એના પુણ્યનો યોગે પણ એવા ગુરુ એને મળવા જોઈએ, કે જે એ વીતરાગતાની દષ્ટિ બતાવે. ત્રિકાળી છે તેની દષ્ટિ કર. બધું ભૂલી જા. મારા તરફનું લક્ષ ભૂલી જા. અમે કહીએ છીએ તેનું જ્ઞાન થાય તે જ્ઞાનનું લક્ષ પણ ભૂલી જા. આહાહા...!

‘વાણીનો પણ વિષય નથી; તોપણ...’ એમ કહ્યું ને? ‘તોપણ ગુરુનાં વચનો વડે તેને પામીને...’ આહાહા...! ગજબ વાત કરી છે. એને ગુરુ એવા મળ્યા હોય કે જે શુદ્ધ દષ્ટિ

કર એ એક જ વાત કરી હોય. એ વાત મળી તેથી એને પામીને નિમિત્તથી કથન કહ્યું. આહાહા...! બીજી લાખ વાતની વાત હોય, બધી વાત છોડી દે. ભગવાન ત્રિકાળી છે તેની દષ્ટિ કર, તેનો આશ્રય કર, તેનું અવલંબન લે તો પ્રભુની પ્રાપ્તિ તને થશે. એમ કીધું હતું એમ થયું એને. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...!

‘જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ જોયું? ગુરુના વચનો પામીને પણ ન થાય એ પ્રશ્ન અહીં લીધો નથી. ભાઈ! થાય છે. આહાહા...! એક તો ગુરુનું વચન કેવું હોય અને સાંભળીને પામે જ. એ જ કીધું ને ઓલામાં? પાંચમી ગાથા. ‘તં ઇયત્તવિહત્તં દાણં અપ્પણો સવિહવેણ’ ‘કુંદકુંદાર્યા’ કહે છે. મારા વૈભવથી સ્વની એકત્વતા અને પરની ભિન્નતા બતાવીશ. એટલું કીધું. પણ ‘જદિ દાણ્જ્જ પમાણં’ જો તને બતાવું તો પ્રમાણ કરજે. ત્યાં એમ જ વાત લીધી છે. એ વાત આ છે. અનુભવ કરજે. હા પાડીને એકલો ધારણામાં રોકાઈશ નહિ. આહાહા...! આવે છે ને? ભાઈ! ‘પમાણં’ પ્રમાણ કરજે. પ્રમાણ એટલે અનુભવ. આહાહા...! ઘણી વાત કરી છે, હોં! વચનોની ના પાડી. સુલલિત મધુર વચનો, સત્ય વાણીની ના પાડી, લે, હવે સત્યવાણીની પણ ના પાડી. ત્યારે ગુરુની વાણી કેવી અસત્ય હશે? પણ એ સત્ય વાણીમાં આ બતાવ્યું હતું એ પામ્યો. એથી એને વાણીથી પામ્યો એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા...!

‘જે શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે,...’ શુદ્ધ દષ્ટિ કરવાનું જ કહ્યું હતું. તેથી શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે. આહાહા...! ‘તે પરમશ્રીરૂપી કામિનીનો વલ્લભ થાય છે...’ તેને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ કહે છે. પહેલો શુદ્ધ દષ્ટિવાળો થાય છે એમ કીધું. પછી તે પરમશ્રીરૂપી કામિની, પરમશ્રી-લક્ષ્મી, પરમલક્ષ્મી કેવળજ્ઞાન. આહાહા...! દષ્ટિવાળો તો થયો, હવે ‘પરમશ્રીરૂપી (કેવળજ્ઞાનનો) કામિનીનો વલ્લભ થાય છે...’ એટલે એ પર્યાય પ્રાપ્ત થાય છે. ‘(અર્થાત્ મુક્તિસુંદરીનો પતિ થાય છે).’ આહાહા...! વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)